

prof. dr hab. Ewa Malinowska
Instytut Polonistyki i Kulturoznawstwa
Uniwersytet Opolski

Recenzja osiągnięć Pani dr Danuty Lech-Kirstein ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo

1. Informacje ogólne

Pani dr Danuta Lech-Kirstein jest absolwentką filologii polskiej Uniwersytetu Opolskiego (magisterium w 1997 r.). Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskała w 2003 r. na Wydziale Filologicznym UO na podstawie rozprawy nt. *Nazwy osobowe mieszkańców Opola z XIX i początku XX wieku (na tle historii i kultury regionu)*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Stanisławy Sochackiej, prof. UO.

Tuż po magisterium (od 1 X 1997 r.) podjęła pracę zawodową w Instytucie Filologii Polskiej macierzystej uczelni na stanowisku asystenta, a od 1 X 2003 r. (i nadal) pracuje na stanowisku adiunkta.

2. Ocena osiągnięcia naukowego w rozumieniu Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym...[ze zmianami z dnia 18 marca 2011 r.]

Jako podstawę habilitacji dr Danuta Lech-Kirstein wskazała cykl zatytułowany *Onimiczny obraz Śląska*, w skład którego wchodzi 18 artykułów. Przedmiotem badań uczyniła antroponimy i toponimy oraz nazwy terenowe, które na przestrzeni wieków występowały na obszarze Śląska. Ponieważ nazwy te doskonale pokazują, jak mieszkańcy tego regionu oswajali i wyrażali otaczający ich świat, słusznie badaczka uznała, że zgromadzony materiał pozwoli Jej na przedstawienie *proprialnego* obrazu Śląska, a więc tego regionu, na którym od początku swej pracy naukowej skupiła najwięcej uwagi. Należy podkreślić, że niezwykle ważnym aspektem prac Habilitantki, który można dostrzec w Jej dociekanich naukowych po doktoracie, jest poszukiwanie własnej drogi, dążenie do wypracowania takiej metodologii, która umożliwi poszerzenie badań onomastycznych (a właściwie ich wykorzystanie) o inne dziedziny wiedzy lingwistycznej. Taką możliwość dostrzegła badaczka w wykorzystaniu aparatu pojęciowego etnolingwistyki oraz kognitywizmu. Odejście od strukturalizmu, dominującego dotąd w onomastyce, otwarcie na lingwistykę kulturową, poszerzenie badań o

szeroki kontekst kulturowy, pozwoliło pokazać funkcjonowanie nazw własnych w przestrzeni komunikacyjnej mieszkańców Śląska.

Swoje credo metodologiczne przedstawiła D. Lech-Kirstein w dwóch artykułach: 1) *Śląskie nazwy geograficzne jako przedmiot badań lingwistyki kulturowej* („Onomastica” 2013) oraz 2) *Zwrot kulturowy w badaniach onomastycznych* („Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, 2015, t. 30). W pierwszym, wykorzystując pojęcie *językowego obrazu świata*, ukazała śląskie nazwy geograficzne zarówno z punktu widzenia kreatora nazwy jak i jego użytkownika, ludową kategoryzację świata i naiwny stosunek człowieka do otaczającej rzeczywistości. Zwróciła również uwagę na aksjologiczny aspekt nazw, są one bowiem nośnikami wartości istotnych dla miejscowej ludności, są także wyrazem interpretacji świata (także tego z przeszłości), utrwalają pewne konotacje semantyczne, wynikające z doświadczeń kulturowych, wiedzy i wierzeń mieszkańców Śląska. Obok pojęcia *językowego obrazu świata* z metodologii lingwistyki kulturowej przejęła takie kategorie, jak: punkt widzenia, konceptualizacja i kategoryzowanie pojęć, wartościowanie, stereotyp i prototyp, metafora, konotacja. Uszczegółowienie wstępnych założeń metodologicznych przynosi drugi artykuł. Tu daje się zauważyć już dojrzałość metodologiczną Habilitantki. Krytycznej ocenie poddaje dotychczasowe osiągnięcia onomastyki, wskazuje jej służebną rolę wobec historii języka, dialektologii czy badań nad osadnictwem. Zauważa, że nowe nazwy własne wymagają nowego spojrzenia i osadzenia ich w szerokim kontekście kulturowym oraz wykorzystania metodologii nauk związanych z komunikacją społeczną i medialną.

Łączenie metod onomastyki oraz lingwistyki kulturowej w pełni się badaczce udaje, co zauważyć można w kolejnych artykułach. W opisie onimicznego świata Ślązaków najwięcej opracowań (6) poświęciła autorka antroponimii. Trzeba podkreślić, że analizę językową nazwisk oraz imion mieszkańców Śląska Opolskiego zawsze przedstawia autorka na tle kultury regionu, pamiętając o złożonej jego historii. Śląsk jako teren pograniczny jest wielojęzyczny i wielokulturowy, stąd jego obraz zapisany w nazwach jest specyficzną mozaiką różnych wpływów i różnych kultur. Badanie nazw własnych przy wykorzystaniu metod lingwistyki kulturowej wskazuje na ścisłe związki języka ze śląską kulturą ludową, pozwala Badaczce wskazać, jakie wartości są najważniejsze dla miejscowej ludności.

Habilitantka nie ogranicza się tylko do analizy nazw osobowych, poszerza swoje badania o toponimy, poświęcając kolejne artykuły zarówno mikrotoponimom (nazwy pól, łąk, lasów, nieużytków, wąwozów, polnych dróg), jak i ojkonimom (nazwy wsi, osad, kolonii) oraz hydronimom i oronimom. Uważna obserwacja toponimów, zwłaszcza opartych na apelatywach z najbliższego otoczenia mieszkańców, wnosi wiele informacji o ich życiu,

pozwała Autorce na budowanie kolejnych poziomów onimicznego obrazu świata Ślązaków. Aby ten obraz był w miarę pełny, podejmuje także udaną próbę opisu nazw ptaków, drzew, ziół oraz roślin uprawnych. Intuicja badawcza oraz ogromna wiedza lingwistyczna, nie tylko z zakresu onomastyki, pogłębiona znajomością szerokiego kontekstu kulturowego, sprawiają, że wszystkie artykuły wnoszą nowe informacje o ludowej wizji świata, poszerzają obraz świata Ślązaków.

Bardzo ważnymi artykułami cyklu są teksty *Nazwa własna jako nośnik wartości (na przykładzie śląskich nazw)* oraz *Świat wartości w śląskich nazwach geograficznych*, w których Habilitantka pokazała, że nazwy mogą zawierać silny ładunek aksjologiczny i być odbiciem systemu wartości przodków. Choć nie zawsze wnoszą bezpośrednio wartościowanie pozytywne lub negatywne, stanowią odniesienie do cenionych przez Ślązaków elementów świata, które wykorzystywali do kreacji nazewnictwa.

Ogrom materiału badawczego, jego dobra selekcja oraz bardzo sprawny warsztat analityczny (m. in. dzięki doświadczeniu zdobytemu w pracy leksykograficznej) plus bardzo dobra znajomość historii i kultury Śląska, a także umiejętność interpretacji i wnioskowania – wszystko to sprawia, że mamy do czynienia z rzadko spotykaną osobowością badacza w młodym wieku już tak bardzo dojrzałego, śmiało podejmującego nowe tematy, poszukującego nowej metodologii. Widać, że onomastyka jest pasją badawczą D. Lech-Kierstein. Nie wystarcza Jej rejestracja zjawisk językowych, badanie struktury nazw, poszukuje przede wszystkim motywacji nazw, związków między nazwą a kulturą regionu. W pełni udało się Habilitantce pokazać Śląsk widziany z perspektywy nazw własnych w szerokim kontekście kulturowym. Wysoka świadomość metodologiczna pozwoliła Autorce cyklu wypracować własne instrumentarium badawcze, najwłaściwsze do osiągnięcia zamierzonego celu – pokazania, jak nazwy własne odzwierciedlają obraz językowy i kulturowy Śląska. Zapropionowana metodologia to faktycznie zwrot kulturowy w badaniach onomastycznych, przesunięcie analiz, w kierunku kreatora i interpretatora nazw, dzięki czemu można było ukazać sposób spostrzegania wybranego fragmentu rzeczywistości w kategoriach utrwalonego wzorca mentalnego. Udało się Habilitantce na podstawie zebranego materiału onomastycznego nie tylko ukazać obraz językowo-kulturowej wspólnoty, jaką stanowi Śląsk, ale także wskazać najważniejsze wartości, jakie ta wspólnota wyznawała i wyznaje nadal.

Cykl artykułów pt. *Onimiczny obraz Śląska* stanowi spójną całość, jest spójny zarówno pod względem przedmiotowym, jak i metodologicznym. Jestem przekonana, że wkrótce stanie się podstawą opracowania monograficznego – bardzo dobry temat znalazł się bowiem w rękach bardzo kompetentnej badaczki. Obszerność problematyki wymaga jednak, moim

zdaniem, badań zespołowych, sędzę, że kierownikiem takiegoż zespołu może na pewno stać się Habilitantka.

3. Ocena aktywności naukowej po doktoracie

Aktywność naukowa dr D. Lech-Kirstein jest ilościowo i jakościowo znacząca. Po uzyskaniu stopnia doktora (2003 r.) opublikowała 30 prac, w tym 1 monografię autorską (*Nazwy osobowe dziewiętnastowiecznych mieszkańców Opola (ze słownikiem etymologicznym nazwisk)* Opole 2004), 1 współautorską (*Podstawy gramatyki polskiej wraz z tekstami i ćwiczeniami. Kompendium dla kursów języka i nauki własnej*, Innsbruck 2007) oraz 28 artykułów, przy czym 4 z nich za granicą, a pozostałe w znaczących, punktowanych czasopismach naukowych („Onomastica Slavogermanica”, „Onomastica”, „Stylistyka”, „Studia Śląskie”, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, „Polonistyka. Innowacje”, „Języka a Edukacja”) oraz w monografiach zbiorowych polskich i zagranicznych wydawanych przez różne ośrodki uniwersyteckie (Ostrawa, Preszów, Rzeszów, Kraków, Białystok, Olsztyn, Poznań, Łódź, Opole). Dwa artykuły są jeszcze w druku (zaakceptowane do publikacji). Na uwagę zasługuje doświadczenie leksykograficzne zdobyte w zespole opracowującym *Słownik gwar śląskich* (kierownik: prof. Bogusław Wyderka). Spod Jej pióra wyszły także 4 sprawozdania oraz 1 ekspertyza językoznawcza dla Sądu Najwyższego Republiki Litwy.

Zainteresowania naukowe Habilitantki skupiają się wokół kilku obszarów, przy czym centralne miejsce zajmuje onomastyka (poza cyklem 18 artykułów wskazanych jako osiągnięcie główne, interesuje Ją współczesna eponimia i chrematonimia oraz onomastyka literacka). Ze względu na swoje onomastyczne zainteresowania, zwłaszcza śląskoznawcze, przez wiele lat współpracowała z Pracownią Onomastyczną Państwowego Instytutu Śląskiego w Opolu, m. in. biorąc udział w latach 2013-2014 w projekcie *Regionalna platforma informacyjna dla mieszkańców i samorządów Dolnego Śląska e-Dolny Śląsk*. W ramach tego projektu, pracując w zespole kierowanym przez prof. Stanisławę Sochacką, zweryfikowała 8 tomów słownika *Nazwy geograficzne Śląska* i opracowała około 2600 haseł z zakresu toponimii (analizowała pochodzenie, znaczenie oraz rozwój nazw miejscowości, rzek, jezior, stawów, szczytów wzniesień i innych obiektów fizjograficznych ważnych dla krajobrazu Śląska).

Poza onomastyką wiele uwagi poświęca także nauczaniu języka polskiego jako obcego – z tego kręgu zainteresowań wyrasta opracowanie trzech rozdziałów (*Grafia i wymowa. Alternacje głoskowe; Zaimek; Słowotwórstwo*) w podręczniku zbiorowym pt. *Podstawy*

gramatyki polskiej wraz z tekstami i ćwiczeniami...(Insbruck 2007), napisanym pod kierunkiem wybitnych naukowców austriackich i polskich (Ingeborg Ohnheiser, Stanisław Gajda) oraz artykuł (opracowany wspólnie z Marzeną Makuchowską) pt. *Syntezy gramatyk: polskiej, słowackiej i czeskiej dla slawistów niemieckojęzycznych* (2010), w którym przedstawiono założenia podręcznika gramatyki polskiej dla studentów obcojęzycznych oraz przedstawiono koncepcję nauki języków metodą *EuroCom*.

Kolejnym polem badawczym jest dialektologia śląska. Doświadczenie zdobyte w zespole wybitnego dialektologa Bogusława Wyderki przy opracowaniu wielotomowego *Słownika gwar śląskich* (Habilitantka jest autorką 742 artykułów hasłowych t. IX i X) pozwoliła Badaczce lepiej zrozumieć zarówno zagadnienia językowe jak i kulturowe Śląska, co świetnie wykorzystała później w opisie onimicznego obrazu Śląska.

Należy podkreślić wysoką aktywność konferencyjną Habilitantki. Pani D. Lech-Kirstein uczestniczyła z referatami w 22 konferencjach, w tym w 10 konferencjach międzynarodowych. Nie unika dyskusji naukowych, wręcz chętnie w nich uczestniczy, zwłaszcza w konferencjach onomastycznych, podczas których prezentuje swoje wyniki badań, dyskutuje na temat metodologii oraz nowych kierunków badań onomastycznych. Zabiera między innymi głos w sprawie *Słownika polskich wyrazów toponimicznych* oraz w sprawie regionalnych aspektów onomastyki w dydaktyce szkolnej i akademickiej. Sama jest organizatorką 5 konferencji o zasięgu międzynarodowym oraz jednej śląskoznawczej.

4. Ocena aktywności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzacyjnej

Dr D. Lech-Kirstein jest cenionym dydaktykiem. Bardzo wysoko oceniane są Jej zajęcia z gramatyki opisowej języka polskiego, leksykologii i leksykografii, odmian języka polskiego, analizy dyskursu, kultury języka, retoryki z erystyką, emisji głosu czy technik manipulacyjnych w dyskursie publicznym zarówno przez studentów jak i przełożonych. Kilkakrotnie była tutorem i promotorem prac licencjackich oraz recenzentem prac magisterskich i licencjackich. Prowadziła też z dużym uznaniem kursy ogólnouczelniane, między innymi z kultury i emisji głosu oraz retoryki. Wielokrotnie była lektorką języka polskiego jako obcego i prowadziła kursy letnie, śródroczne i indywidualne dla studentów i pracowników z Ukrainy, Białorusi, Rosji, Serbii, Bułgarii, Niemiec, Belgii, Francji i Hiszpanii. Prowadziła także szkolenia z kultury języka i emisji głosu dla tłumaczy i urzędników.

Jako członek Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego (była jego sekretarzem, obecnie jest przewodniczącą oddziału opolskiego) aktywnie uczestniczy w popularyzowaniu wiedzy o języku polskim, wygłaszając odczyty i wykłady otwarte dla pracowników, studentów, uczniów i nauczycieli. Na szczególne podkreślenie zasługuje współpraca ze szkołami województwa opolskiego i śląskiego – była współorganizatorem wielu konkursów wiedzy o języku polskim, często także jurorem. Jest także założycielem i opiekunem niezwykle aktywnego studenckiego Koła Onomastycznego „ONOMA”. Z Jej inicjatywy studenci organizują spotkania naukowe, wygłaszają referaty, organizują konkursy, które mają często charakter promocyjny – zachęcają do studiowania w Opolu, do studiowania filologii polskiej i kulturoznawstwa.

Wśród działań popularyzatorskich i promocyjnych dr D. Lech-Kirstein z uznaniem należy odnieść się do współpracy z mediami i bibliotekami – udzielała wywiadów dla regionalnej prasy, radia i telewizji, promując piękną, wzorcową polszczyznę bez przekleństw i agresji językowej, wskazywała na cechy dobrego mówcy, na rolę perswazji i manipulacji w dyskursie publicznym. Dużym zainteresowaniem cieszyły się zawsze także Jej wykłady na temat współczesnej polszczyzny w ramach akcji *Latający Uniwersytet* (wykłady „wyjazdowe” do wielu szkół Opolszczyzny) oraz podczas Opolskiego Festiwalu Nauki. Jako juror brała kilkakrotnie udział w konkursach krasomówczych organizowanych przez Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa „Elsa” oraz przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Opolu.

Aktywność popularyzatorska i promocyjna Habilitantki jest tak duża, że trudno wyliczyć wszystkie Jej działania, ale trzeba odnotować, że została przez regionalne media i instytucje publiczne zauważona jako dobry mówca, zawsze rzetelnie przygotowana, z ogromną kulturą i taktem wypowiadająca się na różne tematy związane ze współczesnym językiem polskim. I trzeba dodać, że, znając siłę promocyjną i popularyzatorską mediów, nigdy nie odmawia współpracy.

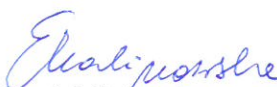
Dr D. Lech-Kirstein jest członkiem kilku towarzystw naukowych, m. in. (od 1997 r.) Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (od 2008 r. pełni funkcję wiceprezesa), Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Międzynarodowego Stowarzyszenia Studiów Polonistycznych oraz Komisji Językoznawstwa PAN. Od 2012 r. pełni też funkcję sekretarza międzynarodowego czasopisma „Stylistyka”.

Konkluzja

W działalności naukowej Habilitantki obserwujemy stałe poszerzanie warsztatu metodologicznego, kreatywność i innowacyjność. Przedstawiony do oceny cykl artykułów zatytułowany *Onimiczny obraz Śląska* ze względu na trafność i funkcjonalność wybranej metodologii badawczej, interdyscyplinarność badań, bogatą dokumentację materiałową można w pełni uznać za znaczący wkład w wiedzę z zakresu językoznawstwa. Dr D. Lech-Kirstein spełnia w pełni ustawowe wymagania stawiane habilitantom, gdyż Jej dorobek naukowy po uzyskaniu stopnia doktora jest liczny i merytorycznie wartościowy – stanowi istotny wkład w rozwój kilku dyscyplin badawczych: onomastyki, lingwistyki kulturowej, dialektologii i glottodydaktyki. Na podkreślenie zasługuje umiejętność harmonijnego łączenia badań naukowych z różnorodną działalnością dydaktyczną, popularyzatorską i organizacyjną.

Biorąc pod uwagę wartość dorobku naukowego dr D. Lech-Kirstein, który oceniam wysoko, zwłaszcza w zakresie badań nad onomastyką kulturową, w tym przede wszystkim cykl *Onimiczny obraz Śląska*, znacznie poszerzający wiedzę na ten temat, a także znaczącą aktywność dydaktyczną oraz popularyzatorską i organizacyjną, wnioskuję do Komisji Habilitacyjnej, a za Jej pośrednictwem do Wysokiej Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Opolskiego o nadanie dr D. Lech-Kirstein stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

Opole, 26 VIII 2016 r.

Ewa Malinowska